

ZAIF ESHITUVCHI BOLALARNING BILISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Shirin Raxmatova Nig'mon qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Surdopedagogika va inklyuziv

Ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishning ahamiyati, bu jarayonni amalga oshirish uchun zamonaviy ta'lim uslublari va texnologiyalaridan foydalanish yo'llari ko'rib chiqiladi. Bilish faoliyatining rivojlanishi, ayniqsa eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun juda muhim bo'lib, ularning o'quv jarayonida faol ishtirok etishi, ma'lumotlarni tushunishi va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *Zaif eshituvchi bolalar, bilish faoliyati, maxsus pedagogika, inkluziv ta'lim, eshitish qobiliyati, kognitiv rivojlanish.*

KIRISH

Zaif eshituvchi bolalar ta'lim olish jarayonida bir qator qiyinchiliklarga duch keladilar. Eshitish qobiliyati cheklangan bo'lganligi sababli, ular bilish faoliyatini rivojlantirishda maxsus pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarga muhtoj. Ushbu maqolada zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish usullari, shuningdek, bunday ta'limning o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z yuritiladi.

ASOSIY QISM

Bilish faoliyatining mohiyati va zaif eshituvchi bolalar uchun ahamiyati.

Zaif eshituvchi bolalar bilish faoliyati asosan eshitish orqali emas, balki ko'rish, teginish va boshqa sezgi organlari orqali shakllanadi. Ushbu jarayonni rivojlantirishda maxsus metodikalar qo'llaniladi, chunki zaif eshituvchi bolalar turli ko'rgazmali vositalar va amaliy faoliyat orqali o'z bilimlarini boyitadi.

Ta'limning maxsus uslublari. Zaif eshituvchi bolalar uchun mo'ljallangan maxsus pedagogik uslublar va texnologiyalar ko'proq vizual ma'lumotlarga asoslanadi. Masalan, grafiklar, diagrammalar va video materiallardan foydalanish ular uchun o'quv jarayonini samarali qiladi. Bundan tashqari, qo'shimcha vizual vositalar, interaktiv doskalar va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali ularning bilish qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi.

Inkluziv ta'limning o'rni. Inkluziv ta'lim tizimi zaif eshituvchi bolalar bilan sog'lom eshituvchi bolalarni birgalikda ta'lim jarayoniga jalb qilish imkoniyatini beradi. Bu jarayonda ular ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi va bilim

olish jarayonida bir-biridan o‘rganadi. Shu tariqa, bilish faoliyatining rivojlanishiga yangi motivatsiyalar paydo bo‘ladi.

Bilish faoliyatini rivojlantirishning psixologik jihatlari. Psixologik yondashuvlar zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ularning motivatsiyasini oshirish, qiyinchiliklarni yengish ko‘nikmalarini shakllantirish va o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish orqali ta’lim samaradorligi oshiriladi.

Zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda quyidagi aniq ma’lumotlar va yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

1. **Bilish faoliyatining rivojlanishi bo‘yicha tadqiqotlar:**

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eshitish qobiliyati cheklangan bolalarning bilish faoliyati ko‘proq vizual va taktil sezgilar orqali rivojlanadi. Masalan, *Roux va Bertilotti* (2019) o‘tkazgan tadqiqotlarda aniqlanganidek, vizual va motorika vositalaridan foydalanish eshitish chekloviga ega bo‘lgan bolalarning idrok qilish va tushunish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Ular tasvir, diagramma va grafik kabi vizual vositalar orqali o‘rganishni tezroq o‘zlashtiradilar.

2. **Maxsus texnologiyalarning o‘rni:**

Zamonaviy texnologiyalar zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda katta rol o‘ynaydi. Masalan, *Cochlear* yoki *BAHA* (bone-anchored hearing aids) kabi maxsus eshitish moslamalari bolalarga minimal eshitish qobiliyatini saqlab qolishga yordam beradi. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida interaktiv ta’lim texnologiyalaridan, xususan, maxsus dasturlar, vizualizatsiya uskunalari, subtitrlar videolardan foydalanish ularning bilish jarayonini faollashtiradi.

3. **Inkluziv ta’limdagi muvaffaqiyat ko‘rsatkichlari:**

O‘zbekistonda eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun maxsus maktablar mavjud bo‘lsa-da, inkluziv ta’lim so‘nggi yillarda samaradorligini oshirayotgan ko‘rinadi. 2022-yilda o‘tkazilgan *Mamlakat Ta’limni Rivojlantirish Instituti* hisobotida ko‘rsatilishicha, zaif eshituvchi bolalar oddiy sinflarda ta’lim olganida ularning ijtimoiy ko‘nikmalari rivojlanishi bilan birga bilim olish samaradorligi ham oshadi. O‘rganish motivatsiyasi kuchayadi va ular sog‘lom tengdoshlari bilan o‘zaro ta’sir qilib, kognitiv rivojlanishga erishadilar.

4. **Psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlash:**

Psixologik jihatdan zaif eshituvchi bolalar bilan ishlashda pedagog va psixologlar ularning bilish jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni hisobga olishlari kerak. *Davletov va Karimova* (2021) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar zaif eshituvchi bolalarda o‘ziga ishonch, ijtimoiy moslashuv va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni oshirish uchun individual yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Shuningdek, ular bilan vizual va amaliy ishlar ko‘proq natija berishi aniqlandi.

Bu ma'lumotlar zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda pedagoglar uchun muhim asos bo'lib, ularning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etish zarurligini ta'kidlaydi.

XULOSA

Zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Maxsus pedagogik yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va inkluziv ta'lim orqali ularning bilish qobiliyatlari rivojlantirilishi mumkin. Bu esa ularning kelgusida muvaffaqiyatli o'qishi va ijtimoiy hayotga moslashishiga yordam beradi.

Zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimida muhim masalalardan biridir. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun quyidagi muhim omillarni hisobga olish lozim:

1. **Vizual va amaliy uslublar samaradorligi:**

Tadqiqotlar va amaliyotlar ko'rsatadiki, zaif eshituvchi bolalar uchun vizual vositalar, grafiklar, rasmlar va qo'l bilan ishlashga asoslangan amaliy mashg'ulotlar bilimlarni o'zlashtirish jarayonida juda samarali bo'ladi. Ushbu uslublar orqali bolalar o'zlari uchun yangi bilimlarni ko'proq esda saqlab qolishadi va ulardan mustaqil foydalanishni o'rganadilar.

2. **Maxsus texnologiyalar va moslamalar roli:**

Maxsus eshitish moslamalari, masalan, eshitish apparatlari va koxlear implantlar, zaif eshituvchi bolalarning o'quv jarayonida faol ishtirok etish imkonini beradi. Shu bilan birga, ta'limda texnologiyalardan foydalanish, masalan, subtitrlil videolar, audio-vizual qo'llanmalar va interaktiv doskalar bolalarning kognitiv faoliyatini kuchaytiradi va ularning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

3. **Inkluziv ta'lim muhitining afzalliklari:**

Zaif eshituvchi bolalarni umumiy sinflarga jalb etish va sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim berish ularning ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash bilan birga, bilish faoliyatini ham tezroq shakllanishiga xizmat qiladi. Inkluziv ta'limda zaif eshituvchi bolalar bir-biridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'lib, bu jarayon ularning bilim darajasi va o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi.

4. **Psixologik va pedagogik yondashuvlarning ahamiyati:**

Zaif eshituvchi bolalar uchun individual yondashuv muhimdir. Ularning psixologik ehtiyojlarini inobatga olgan holda, maxsus dasturlarni joriy qilish orqali motivatsiya va qiziqishni oshirish mumkin. Pedagoglar va psixologlar birgalikda bolalarni o'rganish jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni yengishga yo'naltirilgan dasturlarni ishlab chiqishlari lozim.

5. **Milliy tajriba va istiqbolli rejalarning ahamiyati:**

O'zbekistonda zaif eshituvchi bolalar uchun maxsus maktablar faoliyat yuritib kelmoqda, lekin so'nggi yillarda inkluziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan davlat

dasturlari ushbu bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kelgusida ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish va pedagoglarni qayta tayyorlash orqali zaif eshituvchi bolalar uchun yanada samarali ta'lim tizimini yaratish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish uchun har tomonlama qo'llab-quvvatlash, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish va maxsus pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tadbiiq etish lozim. Shu orqali ularning nafaqat ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlari, balki jamiyatga moslashuvi ham ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov, B. (2018). *Maxsus pedagogika asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Ismailova, S. (2020). Zaif eshituvchi bolalar bilan ta'lim jarayonida foydalaniladigan zamonaviy texnologiyalar. *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 7(3), 54-60.
3. Karimova, N., & Xo'jayev, R. (2021). Inkluziv ta'lim va uning zaif eshituvchi bolalar uchun afzalliklari. *Ta'limda innovatsiyalar jurnali*, 5(1), 23-30.
4. Davletov, U., & Karimova, L. (2021). Zaif eshituvchi bolalarda kognitiv faoliyatni rivojlantirishning psixologik yondashuvlari. *Maxsus pedagogika jurnali*, 4(2), 15-22.
5. Mamlakat Ta'limni Rivojlantirish Instituti (2022). O'zbekistonda zaif eshituvchi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish bo'yicha dasturiy tavsiyalar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.